

К О Н Ц Е П Ц И Я

**за промени в нормативната уредба по прилагането на чл. 21
„Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация” от
Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания**

Въвеждане на жестовия език

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Въведение

II. Необходимост от Концепцията за промени в нормативната уредба по прилагането на чл. 21 „Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация“ – Въвеждане на жестовия език

III. Цел на Концепцията

IV. Кратък анализ на действащата европейска рамка в областта на свободата на изразяване и на мнение и на свободата на достъпа до информация при използването на жестовия език

V. Кратък анализ на действащата националната рамка в областта на свободата на изразяване и на мнение и на свободата на достъпа до информация при използването на жестовия език

VI. Състояние и тенденции на жестовия език в Европа

VII. Състояние и тенденции жестовия език в България

VIII. Предизвикателства и мерки за подкрепа на жестовия език – визия за необходимите промени и регламенти

IX. Заключение

I. Въведение

Конвенцията на Организацията на обединените нации (ООН) за правата на хората с увреждания (наричана по-нататък „Конвенцията“) е първият правно задължителен международен инструмент в областта на правата на човека, по който Европейският съюз и неговите държави членки са страни. Конвенцията изисква държавите, които са страни по нея, да насърчават, закрилят и гарантират пълноценното и равноправно упражняване от хората с увреждания на всички човешки права и основните свободи, да способстват за зачитане на вътрешно присъщото им човешко достойнство.

Конвенцията е ратифицирана от Европейския съюз на 23 декември 2010 г., а малко повече от година след това – на 10 февруари 2012 г., с обнародването на Закона за ратифициране на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, в Република България окончателно се гарантира предимството на нормите на Конвенцията пред вътрешното законодателство в случай на противоречие с него. Конвенцията предвижда предприемане на активни действия от страна на държавните институции, за да се гарантира упражняването на човешките права от хората с увреждания и съобразяване с указаните от нея стандарти. Основната правна последица е, че Конвенцията вече е част от вътрешното право на Република България.

В съвременен аспект слуховата недостатъчност се разглежда не като патология, а като особено състояние на човека. Глухотата обединява хората в уникално културно и езиково общество. В своята малцинствена общност те развиват субкултура, самобитност и преди всичко визуален език, който е алтернатива на говоримите езици като основно средство за общуване. Признаването на жестовия език гарантира човешкото право на равенство на глухите хора, което им осигурява равноправно участие в живота на обществото.

Жестовият език, възникнал и развиван в националните общности на глухите хора, се определя като специфична езикова система, разполагаща с широк арсенал от средства за означаване на конкретни и абстрактни понятия и на логически връзки между тях, за формулиране на идеи и мнения.

В България все по-задълбочено се изучава и разкрива ролята на жестовия език в познавателното и личностното развитие на децата с увреден слух, както и неговият потенциал да подпомогне ученето на говоримия български език.

Информацията и комуникацията със средствата на говоримия български език (устен и писмен) в значителна степен остава ограничена за хора с увреден слух.

Липсата на слух оказва неблагоприятно влияние върху развитието на редица психични процеси, както и върху осъществяването на пълноценни социални контакти.

За да могат хората с увреден слух активно да упражняват своите права, да участват и правят избори в своя живот, свободно да изразяват себе си и своето мнение, трябва да имат достъп до информация и комуникация чрез визуално достъпния за тях жестов език.

Въвеждането и използването на жестовия език на хората с увреден слух е основна предпоставка за независим начин на живот и равноправно участие в живота на обществото.

II. Необходимост от Концепцията за промени в нормативната уредба по прилагането на чл. 21 „Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация“ – Въвеждане на жестовия език

Прилагането на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания като част от вътрешното право на страната ни изисква следването на ясен план за изпълнение на поетите задължения от Република България. Планът за действие (2012 – 2014) съдържа мерки за привеждане на нормативната уредба и на политиките, насочени към хората с увреждания, в съответствие с разпоредбите на Конвенцията и очертава конкретните стъпки на отделните държавни органи и заинтересовани страни. Една от тези стъпки е изготвянето и одобряването на концепция във връзка с прилагането на чл. 21 „Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация“ – Въвеждане на жестовия език.

За да се преодолеят критичните моменти, които съществуват в българското законодателство при осигуряване на възможност на хората с увреден слух да търсят, получават и споделят информация наравно с останалите членове на обществото и като се отчита потребността от жестовия език за повишаване на тяхната независимост и взаимодействия във всички сфери на живота, е наложително институциите:

- да осигурят ресурси, включително финансови, за провеждане на изследване на българския жестов език с оглед на неговото официално признаване в Република България като естествен език;
- да провеждат обучения на и от преподаватели с увреден слух, за да стимулират популяризирането и използването на жестовия език в българското общество;
- да осигурят ресурси, включително финансови средства, за преводачески и интерпретаторски услуги;

- да осигурят финансиране на програми за заетост в областта на образованието и обучението, включително за обучение по жестов език на преподаватели и преводачи;
- да осигурят финансиране на обучителни модули за интерпретатори за сляпо-глухи като надграждащо обучение за преминали обучението по жестов език;
- да се стремят да предоставят официална информация на хората с увреден слух, като отчитат потребността от жестов превод;
- да разгледат, в контекста на обществените телевизии, възможността за въвеждане на законодателство, което позволява превод на жестов език, поставяне на субтитри на разнообразни телевизионни предавания, новини, политически програми, и особено по време на изборните кампании и доколкото е възможно, на културни програми;
- да осигурят подпомагане на медицинското обслужване на хората с увреден слух чрез видеоклипове със субтитри и жестов превод;
- да създават условия комуникационните системи да са по-достъпни за хора с увреден слух чрез нови технологии, като например чрез жестов превод и писмена комуникация на български език, и да приканват всички частни лица, особено тези, които получават обществено финансиране, да предлагат по-достъпна информация за хора с увреден слух;
- да подкрепят развитието, производството и разпространението на финансово достъпни помощни средства – слухови апарати и принадлежащи към тях батерии, FM-системи, таблети със специален софтуер – онлайн жестов преводач;
- да подкрепят развитието, производството и разпространението на финансово достъпни помощни технологии за осигуряване на достъп до информация за лица с увреден слух или с трудности при общуването.

III. Цел на Концепцията

Концепцията си поставя за основна цел да бъдат създадени условия за промени в нормативната уредба в областта на свободата на изразяване и на мнение и на достъпа до информация чрез въвеждането на българския жестов език, което осигурява на хората с увреден слух възможността да търсят, получават и споделят информация

наравно с останалите членове на обществото и да повишават тяхната независимост във всички сфери на живота.

Концепцията идентифицира ключови проблеми в тази област, които се нуждаят от актуална правна регламентация, така че да се посочат конкретни стъпки по изпълнение на изискванията на чл. 21 „Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация“ – Въвеждане на жестовия език. Свобода на изразяване и на мнение и свобода на достъпа до информация чрез въвеждане и използването на жестовия език може да се постигне чрез набиеляването на мерки за привеждане на националното законодателство в съответствие с разпоредбите на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания.

IV. Кратък анализ на действащата европейска рамка в областта на свободата на изразяване и на мнение и на свободата на достъпа до информация при използването на жестовия език

Според **чл. 11** от **Хартата на основните права в ЕС** „всеки има право на свобода на изразяване и на мнение. Това право включва свободата да отстоява своето мнение, да получава и да разпространява информация и идеи без намеса на публичните власти и независимо от границите”. **Чл. 21** гласи, че “Съюзът признава и зачита правото на хората с увреждания да се ползват от мерки, които осигуряват тяхната автономност, социалната и професионалната им интеграция и участието им в живота на общността.”

В **чл. 14** на **Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи** на Съвета на Европа се казва, че “упражняването на правата и свободите, предвидени в нея, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак“.

Според **Резолюцията на Европейския парламент** от 25.10.2011 г. относно мобилността и интеграцията на хората с увреждания и **Европейската стратегия за хората с увреждания** за периода 2010 – 2020 г. (2010/2272(INI) „съществува силна връзка между мобилността, уврежданията и социалното приобщаване, особено по отношение на свободната комуникация и достъпа до комуникация (включително Брайловата азбука, жестовия език и други алтернативни форми на комуникация), свободното движение във всички сфери на живота и достъпа до услуги”. Налице е

необходимост от насърчаване на пълноценното участие във всички аспекти на обществения живот, като се отчита значението на политиките на Общността по отношение на информационните и комуникационните технологии, също така и роботиката за дома и комуникационните решения за интернет, както и необходимостта от осъществяване на напредък за постигане на пълен достъп чрез насърчаването на съвместими стандарти на единния пазар и улесняването на тяхното разпространение. В **чл. 16** от Резолюцията се подчертава значението на това да се гарантира и осигури равен достъп до публична информация със специален акцент върху публичното управление на природните и причинените от човека бедствия в съответствие с **чл. 21** от Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания”. В **чл. 30** от Резолюцията се призовават “Комисията и държавите членки да ускорят осигуряването на достъпа до услугите чрез различни стратегии за премахване на пречките пред достъпа до тези технологии, в това число по-ниски цени, както и чрез водещите инициативи на стратегията ЕС2020 насочени към постигане на целите на ЕС2020. В **чл. 37** се подчертава, че „новаторските и основани на знанието икономики не могат да се развият без достъпно съдържание и представяне на информацията за хората с увреждания в съответствие с обвързващите законодателни актове, например достъпни уебстраници за слепите и съдържание със субтитри за хората с увреден слух, включително услуги на средствата за масова комуникация, онлайн услуги, достъпни за хората, използващи жестов език, приложения за мобилни телефони и реагиращи на допир и звуково помощни приспособления в обществените медии”. **Чл. 38** призовава “Комисията и държавите членки да въведат „двупистов“ подход, при който обвързващото законодателство и стандартите се разглеждат като допълващи се инструменти, необходими за обезпечаването на достъп; законодателството следва да установи рамка, която да бъде устойчива в контекста на бързото развитие в сектора на ИКТ; стандартите следва да бъдат еволюиращи инструменти, които могат да гарантират прилагане на законодателството”. В резолюцията се посочва липсата на равнопоставен достъп до здравни грижи, включително достъп до информация за здравето и здравните грижи, както и необходимостта да се положат усилия за осигуряване на допълващи и алтернативни способности за комуникация на хората със сложни комуникативни потребности. Държавите членки се призовават да отстранят недостатъците в законодателството за достъпността на услугите, предоставяни от електронните информационни и комуникационни системи. В резолюцията се прави препоръка за „преразглеждане на европейското законодателство в областта на

обществените поръчки с цел критериите за достъпност да станат задължителни за прилагането на критерии за подбор, насочени към насърчаване на социалното приобщаване, иновациите и достъпността за хората с увреждания.” Отчита се фактът, че е необходимо насърчаване на телевизионните оператори да гарантират по-голяма достъпност на медийни услуги за хората със слухови или зрителни увреждания, като се предоставят специфични възможности за финансиране за публични телевизионни оператори с цел да бъдат подпомогнати да въведат рамката на услуги за субтитри и звуково описание в своите програми.

Предложението за Директива на Съвета на ЕС за прилагане на принципа на равно третиране на лицата без оглед на религиозна принадлежност или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация има за цел приложение извън пазара на труда. С него се определя рамка за забрана за дискриминация на тези основания и се установява единно минимално равнище на защита в рамките на Европейския съюз за хората, които са били обект на такъв вид дискриминация. За хората с увреждания се предвижда предприемане на мерки за осигуряване на ефективен недискриминационен достъп и на „подходяща среда“.

Според **Декларацията на Комитета на министрите към Съвета на Европа относно закрилата на свободата на изразяване и информация и свободата на събиране и сдружаване във връзка с имената на домейни и имената на стрингове в интернет** (приета от Комитета на министрите на 21 септември 2011 г. на 1121-вата среща на представителите) свободата на изразяване и правото да се получава и разпространява информация, както и свободата на медиите, която е следствие от тях, са абсолютно задължителни за развитието на истинската демокрация и демократичните процеси.”

Европейската стратегия за хората с увреждания за периода 2010 – 2020 г.: „**Подновен ангажимент за Европа без бариери**” е политически инструмент за прилагане на Конвенцията за правата на хората с увреждания на ООН (КПХУ на ООН) и за изпълнение на задълженията, произтичащи от сключването ѝ. По този начин ЕС официално потвърждава КПХУ на ООН, като признава нейния правно обвързващ характер. КПХУ на ООН определя ясна рамка, която позволява на хората с увреждания да допринасят за реализацията на своя потенциал, ако участието и ангажираността са гарантирани.

В стратегията се дава следното определение за достъпност „хората с увреждания да имат равнопоставен достъп до физическата среда, транспорта,

информационните и комуникационните технологии и системи (ИКТ), както и до други структури и услуги.

Предвижда се от края на 2015 г. въвеждането на задължителни стандартизирани изисквания за достъпността на уебсайтовете, чрез които се предоставят 12 вида обществени услуги. Задължението за осигуряване на достъпност се отнася за основните услуги, предоставяни от държавните органи, като услуги във връзка със социалната сигурност и здравеопазването, търсенето на работа, кандидастването в университет и издаване на лични документи и актове за гражданско състояние. Предложените нови правила също така поясняват какво означава достъпност на уебсайтовете (технически спецификации, методика за оценяване, докладване, изпитване „отдолу нагоре“). Предвижда се държавните органи да бъдат насърчавани да прилагат тези правила за всички услуги, а не само за посочените в задължителния списък.

В Доклад относно прилагането на Директивата от 28.02.2013 г. се препоръчва наблюдаване на действията, свързани с предоставянето на медийни услуги за лица със зрителни или слухови увреждания. Подчертава се необходимостта радио- и телевизионните оператори да бъдат поощрявани от отделните държави членки да опознаят по-отблизо потребностите на тези лица и да продължат да работят за развитието на технологиите, които биха гарантирали по-широк достъп до програми за всички граждани чрез по-нататъшно развитие наред с другото на аудиоописанието, аудиосубтитрите, жестовия език и навигационното меню, както и на електронните програмни указатели.

В стандартните правила на ООН за равнопоставеност и равни шансове на хората с увреждания са набелязани следните правила:

Правило 4. Спомагателни услуги

Държавите трябва да осигурят предоставянето на помощни средства, лична помощ и преводачески услуги, съобразени с нуждите на хората с увреждания, които да осигуряват постигането на равнопоставеност.

Правило 5. Достъп

Държавите трябва да приемат, че достъпът е от първостепенна важност в процеса на изравняване на възможностите във всички обществени сфери. За лицата с

всякакъв вид увреждания държавата трябва: б) да вземе мерки за осигуряване на достъп до информация и комуникации.

Необходимо е също така да се използват подходящи технологии за осигуряване на достъп до устна информация за лица със слухови увреждания или трудности при общуването.

При обучението на глухи деца, техните семейства и общности трябва да се отчита необходимостта от ползване на жестовия език. Трябва да се осигурят и преводачески услуги от и на жестов език, за да се улесни общуването между глухите лица и всички останали.

Държавите трябва да насърчават средствата за масова комуникация, особено телевизията, радиото и вестниците, да направят услугите си достъпни за хората с увреждания.

Правило 6. Образование

Интегрираното обучение предполага наличие на преводачески и други подходящи спомагателни услуги. Необходимо е да бъдат осигурени адекватни и съответни спомагателни услуги, организирани така, че да отговарят на потребностите на хора с различни увреждания.

Правило 10. Култура

Държавите трябва да предизвикат развитието и ползването на специални технически средства, които да направят литературните произведения, филмите и театрите достъпни за лица с увреждания.

Правило 19. Обучение на служителите

Държавите трябва да са уверени, че властите, които осигуряват услуги за хората с увреждания, имат адекватно подготвен персонал.

Държавите трябва да развият програми за обучение, като се консултират с организациите на хора с увреждания, а хората с увреждания трябва да бъдат привлечени като преподаватели, инструктори или консултанти в програмите за обучение на служители.

V. Кратък анализ на действащата национална рамка в областта на свободата на изразяване и на мнение и на свободата на достъпа до информация при използването на жестовия език

Наличната нормативна уредба съдържа регламенти, насочени към създаване на условия за равен достъп до информация, свобода на изразяване и свобода на мнение на хората с увреждания.

Правото на достъп до информация и свобода на изразяване и на мнение е основен принцип, гарантиран от **Конституцията на Република България в чл. 41, ал. 1 и 2**. В Конституцията е гарантирано правото на всеки „да търси, получава и разпространява информация”, а всички граждани да имат право „на информация от държавен орган или учреждение по въпроси, които представляват за тях законен интерес, ако информацията не е държавна или друга защитена от закона тайна или не засяга чужди права”.

Законът за защита от дискриминация урежда защитата срещу всички форми на дискриминация и съдейства за нейното предотвратяване. Според чл. 4, ал. се забранява „всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна”.

При упражняване на правото на образование и на обучение чл. 32 гласи, че „обучаващите институции предприемат подходящи мерки с цел изравняване на възможностите за ефективно упражняване на правото на образование и на обучение на лицата с увреждания, освен когато разходите за това са необосновано големи и биха затруднили сериозно институцията”, а когато се счита, че тези права са нарушени, **чл. 33, ал. 1** определя, че при поискване „ръководителят на обучаващата институция предоставя информация на лицето, което твърди, че са нарушени правата му по този раздел”.

Според **чл. 35, ал.1** лицата, които осъществяват обучение и възпитание, както и тези, съставящи учебници и учебни помагала, „са длъжни да предоставят информация и да прилагат методи на обучение и възпитание по начин, насочен към преодоляване на стереотипи за ролята на жената и мъжа във всички сфери на обществения и семейния живот”, а **ал. 3** от същия член допълва, че **ал. 1** се прилага за

преодоляване на отрицателните стереотипи към лицата, „принадлежащи към расови, етнически и религиозни групи, както и по отношение на лицата с увреждания”.

Законът за достъп до обществена информация урежда обществените отношения, свързани с правото на достъп до обществена информация, както и с повторното използване на информация от обществения сектор.

Чл. 26 от закона гласи:

(4) Лица, които имат зрителни увреждания или увреждания на слухово-говорния апарат, могат да поискат достъп във форма, отговаряща на техните комуникативни възможности.

Законът за интеграция на хората с увреждания урежда обществените отношения, свързани с интеграцията на тези социални групи. Неговата цел е създаване на условия и гаранции за равнопоставеност, социална интеграция и подкрепа на хората с увреждания.

В **чл. 4, ал. 7** се определя, че интеграцията на хората с увреждания се осъществява чрез „достъпна информация”. В **чл. 37, ал. 1** се посочва, че Министерството на културата, в сътрудничество с общините, осигурява условия за интеграция на хората с увреждания чрез предоставяне на „специализирана информация за използване на услуги, маршрути, архитектурно-транспортни и други облекчения в места за обществено ползване, предназначени за отдих и култура”.

Според чл. 39, ал. 1 законово предвидено задължение на Българската национална телевизия, Българското национално радио и Българската телеграфна агенция е да „осигуряват информация, достъпна за хората с увреждания”, а също и да включват в своите програми специализирани предавания за хората с увреждания.

В **чл. 42, ал. 1 и 2** се посочва, че хората с трайни увреждания имат право на месечна добавка за социална интеграция според индивидуалните си потребности, като тази добавка представлява финансови средства, които допълват собствените доходи и са предназначени за покриване на допълнителни разходи за „информационни и телекомуникационни услуги” и „достъпна информация”.

Законът за здравето урежда обществените отношения, свързани с опазване на здравето на гражданите. **чл. 85** гласи, че на пациент се оказва здравна помощ „независимо от неговата възраст, пол, произход, език, национална, расова или политическа принадлежност, образование, убеждения, културно равнище, сексуална ориентация, лично, обществено или материално положение, увреждане и вид и причина на заболяването”, а **чл. 86, ал. 1, т. 7 и 8** гласят, че като пациент всеки има

право на „запознаване на достъпен език с неговите права и задължения” и „ясна и достъпна информация за здравословното му състояние и методите за евентуалното му лечение”.

В чл. 126, ал. 1, т. 6 се казва, че „държавата осигурява здравна защита на репродуктивното здраве на гражданите чрез специализирана информация, консултации, профилактика и лечение на предаваните по полов път болести и СПИН”, а ал. 2 допълва, че „всеки има право на информация и свобода на решение относно своето репродуктивно здраве”

Актуализираната Стратегия за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008 – 2015 г. има за цел ефективното прилагане на политиката на българското правителство, насочена към подобряване качеството на живот на хората с увреждания, недопускане на дискриминация по признак „увреждане“, осигуряване на равни възможности, пълноценно и активно участие във всички области на обществения живот.

Стратегията очертава конкретните мерки, които е необходимо да се осъществят, за да се премахнат всички бариери (психологически, образователни, социални, културни, професионални, финансови и архитектурни) пред социалното включване и равноправната интеграция на хората с увреждания.

Стратегията за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания е в изпълнение на препоръките на Съвета на Европа, добрите практики на държавите членки на ЕС, принципите в Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, Стандартните правила на ООН за равнопоставеност и равни възможности на хората с увреждания, Конвенцията на ООН за правата на детето и др.

Според Стратегията, за да се осигури достъпна информация и комуникации, е необходимо:

- разработване на държавна стратегия за достъпност на информационните услуги и документацията за различните групи хора с увреждания;
- ефективна нормативна база, задължаваща всяка медия да осигурява част от информацията по подходящ начин за хора с различни видове увреждания;
- достъп до всички видове медии (печатни, електронни, аудио-визуални);
- достъпност на телекомуникационните средства (телефони, компютри и др.);
- достъпност на уебпространството, подходящо, достъпно онлайн съдържание и достъпни услуги, реализиране на възможности за работа в областта на

информационните технологии чрез осигуряване на подходящо обучение, насърчаване на работа от разстояние и онлайн набиране на кадри;

- достъп на всички етапи до цялата информация, отнасяща се до правата и задълженията на хората с увреждания, предлаганите услуги и програми. Информацията да се предоставя в достъпна форма – визуално представяне на текст, текстов дублаж, субтитри, брайлово писмо, жестов език и жестов дублаж, гласов дублаж, тактилна комуникация, уголемени шрифтове, достъпни мултимедии, както и всякакви писмени, звукови, лесни за четене версии, дикторски, допълващи и алтернативни способи, средства и формати за достъпна информация.

Правото на образование е основен принцип, гарантиран от **Конституцията на Република България в чл. 53, ал. 1**. В съответствие с този принцип е и въведеното задължително училищно обучение до 16-годишна възраст. Основното и средното образование в държавните и общинските училища е безплатно. Държавата насърчава образованието, като създава и финансира училища, подпомага способни ученици и ученици със затруднения в обучението, създава условия за професионално обучение и подготовка.

Законът за народната просвета (ЗНП) в чл. 4, ал. 1 признава правото на всеки гражданин да получи образование и гарантира осъществяването му без дискриминация (**чл. 4, ал. 2**). Не се допускат ограничения или привилегии, основани на раса, народност, пол, етнически и социален произход, вероизповедание и обществено положение.

Съгласно **чл. 17, т. 2** от **Закона за интеграция на хората с увреждания (ЗИХУ)** Министерството на образованието и науката (МОН) осигурява подкрепяща среда за интегрирано обучение на децата със специални образователни потребности.

В ЗНП е регламентирано интегрираното обучение на деца със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания в детските градини и училищата. Определена е възможността за интегрирано обучение на децата със специални образователни потребности – със сензорни увреждания, с физически увреждания, с множество увреждания, с умствена изостаналост, с трудности в ученето, с езиково-говорни нарушения и др., посредством създаване на подкрепяща среда в детските градини и училищата.

С поправка в ЗНП бе приета промяна, свързана с въвеждането на комбинирана форма на обучение, която ще осигури по-гъвкав индивидуален подход към децата със

специални образователни потребности, съобразен с техните възможности, и ще улесни процеса на обучението им и на социалната им реализация.

В **Закона за висшето образование (ЗВО)** и в подзаконовата уредба са предвидени облекчени условия за достъп на хората с увреждания, за подкрепа и интеграция в системата на висшето образование: приемане при облекчени условия на лицата с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто, успешно участвали в конкурсните изпити (**чл. 68, ал. 3, т. 2**), специални облекчения, регламентирани в правилниците на висши училища, за студентите, докторантите и специализантите с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто (**чл. 70, ал. 2**), освобождаване от заплащане на такси в държавните висши училища на лицата с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто (**чл. 95, ал. 6, т. 2**).

VI. Състояние и тенденции на жестовия език в Европа

В **Австрия** жестовият език е признат от септември 2005 г. за самостоятелен език и е вписан като такъв в конституцията на страната. Използването на преводач от глухи хора по време на уреждане на важни формалности (администрация, трудова заетост, здравеопазване) се финансира.

Освен това съществуват правителствените мерки за насърчаване на медийната и други форми на публична информация с цел превръщане на техните услуги в достъпни за хората с увреждания. Примери за това са телефонните усилватели за хора с увреден слух.

В **Белгия** франкофонският жестов език е признат на 21 октомври 2003 г. като официален език във **Френската общност** по същия начин както говоримите френски, фламандски, холандски и немски език.

Във **Великобритания** британският жестов език е официално признат на 18 март 2003 г. Няколко закона съдържат разпоредби, отнасящи се до използването на жестовия език (правосъдие, администрация, здравеопазване, аудиовизуална комуникация и др.). В **Северна Ирландия** официално са признати както британският, така и ирландският жестов език.

В **Германия** Законът за равни възможности за хората с увреждания от 1 май 2002 г. приема жестовия език за равнопоставен и позволява на хората с увреден слух да използват език за комуникация по свой избор в отношенията им с администрацията. Разходите за превод се поемат от публичните власти. В различните

провинции съществуват по-благоприятни разпоредби по отношение на използването на немския жестов език в училищата за ученици със специални образователни потребности.

Асоциацията на глухите в Германия вижда промяна в обучението на децата с увреден слух. Има се предвид, че в началото на деветдесетте години обучението е изключително устно. В края на десетилетието вече по-широко се налагат немският жестов език и билингвистичните проекти. Студентите по специална педагогика вече са длъжни да преминават курсове по немски жестов език. Все повече немският жестов език се използва в класната стая.

В **Дания** жестовият език е признат за равнопоставен през 1991 г. Той се препоръчва „главно“ в образованието на децата. Услугата за използване на преводач е безплатна в дейности, свързани със здравето, професионалното обучение, културата и др.

В **Естония** жестовият език се изучава определен брой часове годишно в рамките на билингвистично обучение.

От 1994 г. в училището за глухи в Талин е налице двуезичен подход на преподаване (билингвистични учебни програми и учители с увреден слух), като се започне от основното образование и се стигне до втория етап на средното образование. Билингвистичното преподаване е въведено благодарение на финансовата помощ на Швеция (SDR, Manillaskolan, Birgittaskolan и други институции) и на инициативата на Сдружението на родители. Подготовката включва:

- основно обучение по естонски жестов език на персонала на училището за деца с увреден слух в Талин и на техните родители;
- разработване на материали и методи за преподаване на естонския жестов език;
- кратки курсове по естонски жестов език за студенти в Университета на Тарту от 1995 г.;
- преводаческа образователна подготовка по жестов език се извършва от Съюза на преводачите под формата на краткосрочни проекти, като се използват различни източници на финансиране.

В **Ирландия** ирландският жестов език може да бъде избран за обучението на деца с увреден слух.

В **Исландия** от 1999 г. жестовият език е първият език на обучение на деца с увреден слух над 6-годишна възраст, а исландският е вторият език на обучение.

В **Испания** Министерството на труда и социалните въпроси е подготвило доклад относно въздействието от използването на жестовия език, в частност на длъжността жестов преводач, и относно насърчаването на двуезичието при взаимодействията с администрацията. Автономните провинции **Каталония, Андалусия и Валенсия** признават регионалния жестов език.

В **Италия** италианският жестов език може да бъде избран за обучението на глухи деца в рамките на двуезичието.

В страната са приети предложения за включване на преподаването на италианския жестов език в обучението на учители. Трябва да се преминат определен брой часове по италианския жестов език, за да се придобие нужната квалификация. Комуникационни асистенти, глухи и чуващи, сега работят в цяла Италия. Тяхната роля е да улесняват общуването между глухи ученици, техните съученици и учителите чрез италианския жестов език. Един от осъществените проекти се фокусира върху обучението на глухи хора за комуникационни асистенти. Освен притежаването на някои преподавателски умения тези специалисти трябва да разбират от комуникационните стратегии за глухи хора и да имат определена степен на познаване на италианския жестов език (както е посочено в Закон № 104/92).

Все по-голям брой семейства избират билингвистичното обучение за глухите си деца и призовават своите правителства и местни агенции (общински или провинциални) да осигурят асистенти на децата им в класните стаи.

В детската градина и началното училище асистентът често е глух човек. Предложението да се запише повече от едно дете с увреден слух във всяка паралелка се осъществява от много училища в цялата страна.

Законът 104/92 предвижда присъствието в университетите на преводачи по италиански жестов език. С друг закон (№ 17 от 28/01/1999) се гарантира финансирането на преподаватели, въпреки че всеки университет може да действа самостоятелно. Националният съвет на глухите (Ente Nazionale dei Sordomuti - ENS) създава специализирани вътрешни отдели, където глухи и чуващи експерти работят рамо до рамо. Тези отдели включват FALiCs (Training and Updating in LIS and Deaf culture) и SEU (School, Education, University). Двете служби работят в екип и си сътрудничат с външни организации и институции като двете национални асоциации на преводачите - Anios и ANIMU .

В **Кипър** устното обучение е задължително в училищата (интегрирането в общообразователното училище се предпочита) или в специалните училища.

Кипърският жестов език, все още под гръцко и американско влияние, се преподава отскоро. Използването на преводач е позволено от закона.

В началото на деветдесетте години на миналия век се извършва радикална промяна в образованието на лицата с увреден слух. Министерството на образованието и културата възприема политика на включване на децата със специални потребности в масовото обучение, практика, която е регламентирана през 1999 г. В резултат на това по-голямата част от учениците с увреден слух се интегрират, като посещават общообразователните училища и само малък брой посещават училище за деца с увреден слух.

Жестовият език не се използва като основен език. В училището за деца с увреден слух устният метод все още се прилага, но това става все по-гъвкаво чрез въвеждане на педагогическия метод за Тоталната комуникация. Въпросът за подготовката на учители, обучаващи учениците с увреден слух, с цел придобиване на повече умения в жестовия език продължава да съществува.

В **Латвия** жестовият език не е признат. Предоставянето на превод е безплатна услуга само в „значими ситуации“.

В **Литва** Законът за социална интеграция на хората с увреждания от 1991 г. признава жестовия език като майчин език на хората с увреден слух. От 1996 г. той става и официален език на лицата с увреден слух.

В **Люксембург** люксембургският жестов език не е нито кодифициран, нито признат. Устното обучение на деца с увреден слух е заменено от немския жестов език.

В **Норвегия** норвежкият жестов език е признат като първи език на глухите хора.

Законодателството защитава правото на всяко глухо дете в детска градина, начално или средно училище да получава обучение на норвежки жестов език, ако това е първият му език, независимо от това дали посещава училище за деца с увреден слух или общообразователно училище.

В Университета в Осло, Педагогически факултет, Катедра по Специална педагогика се осъществява 3-годишна бакалавърска учебна програма по специалността „Преводач по жестов език“ (“Sign Language Interpreter”) за кандидат-студенти, завършили средно образование, като през 2010 г. са се обучавали около 50 студенти. През първата година се изучава норвежки жестов език. Втората и третата година се изучава превод (интерпретиране) за различни целеви групи – хора с увреден слух (глухи и слабо чуващи) и сляпо-глухи. През третата година студентите

завършват обучението си, като се усъвършенстват в интерпретирането за сляпо-глухи, придружаването и описването на заобикалящата обстановка.

Никой не може да принуди семейството да избере за своето дете обучение на норвежки жестов език. В националните учебни програми, които се предлагат от правителството и са задължителни за всички деца, се подчертава, че изходът за децата с увреден слух е функционалният билингвизъм.

Всички учители на деца с увреден слух, независимо дали са учители в училище за глухи или имат само един ученик с увреден слух в общообразователното училище, се нуждаят от знания и умения по норвежки жестов език. През 1996 –1997 г. Министерството на образованието осъществява проект и 250 учители на глухи хора преминават пълен курс по норвежки жестов език в университет и в Учителския колеж, като всички разходи се заплащат от правителството. Понастоящем учителите могат да посещават едногодишен курс по норвежки жестов език, но това не е безплатно.

От 1996 г. на родителите се предлагат 40-седмични безплатни курсове по норвежки жестов език от момента на откриване на глухотата на детето до навършване на 16-годишна възраст.

В **Полша** жестовият език е официално признат като първи език в образованието на децата с увреден слух. Преподаването в училище на жестов език обаче не е задължително и всяко училище може да избира методите за обучение на децата с увреден слух. В подхода на Тоталната комуникация се използват всички споменати методи и в последно време е много популярна в Полша, тъй като дава на детето с увреден слух по-добри възможности за интеграция в обществото. Учителите на деца с увреден слух имат право да използват жестовия език в процеса на преподаване. За да им помогне да придобият необходимите умения, Министерството на образованието финансира или съфинансира тяхното обучение и учебните материали. Над 400 учители от специални училища са преминали курсове по полски жестов език, ръководени от Полската асоциация на глухите. Също така Министерството популяризира различни изследвания и издава дидактически материали за изучаване и преподаване на полския жестов език.

В **Португалия** португалският жестов език е признат в конституцията като език на обучение и средство за културно изразяване.

В **Румъния** жестовият език е признат като средство за комуникация.

В **Русия** много от учениците свободно владеят разговорния жестов език, но владенето на калкиращата жестава реч зависи от техния успех в усвояването на

говоримия език, а така също и от знанията за лексиката на калкиращата жестова реч. Калкиращата жестова реч напълно успешно осъществява своите комуникативни функции, когато общуват глухи с добре развит говорим език.

В **Словакия** словашкият жестов език е защитен от Закон 149 от 26 юни 1995 г. Глухите хора могат да го използват и да се обучават на този език, но той няма статут на малцинствен език.

В **Словения** словенският жестов език е признат през 2002 г. Глухите хора могат да бъдат обучавани на този език, а също ползват годишно финансиран брой часове за преводач.

В **Унгария** от 03.12.2009 г. напълно функционира Закон CXXV (125) от 2009 г. за унгарския жестов език, което включва и използването, специално приет от унгарски парламент, за да се спазят изискванията на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания. Този закон признава глухите и сляпо-глухите лица за равноправни членове на унгарското общество и също признава културната и обществената градивна сила на жестовия език, с цел да се определят езиковите права на глухите и сляпо-глухите лица и да се осигури равноправен достъп до обществени услуги.

Всеки глух или сляпо-глух човек има право на 120 часа годишно безплатни услуги, получавани от професионални интерпретатори (преводачи), работещи към 12 центъра за интерпретаторски услуги (по един център във всеки от 12-те региона на Унгария). Глухите и сляпо-глухите лица ползват неограничен брой часове преводаческа помощ, когато се обучават, включително и във висшето образование, както и при посещение на лекар или когато са в болница.

Преводачите на жестов език са подготвени професионално чрез обучение от 1200 часа в начини за интерпретиране за глухи лица, като в края на обучението има допълнителни 90 часа за специализация в начини за интерпретиране и придружаване на сляпо-глухи лица (чрез специални системи за комуникация).

Парламентът на **Фламандската общност** официално признава фламандския жестов език на 26 април 2006 г.

Преди 1997 г. училищата за деца с увреден слух считат фламандския жестов език като последно средство в преподаването на деца с увреден слух. Той се използва само когато устният подход в обучението не довежда до адекватни резултати. След осъществяване на проект за жестовия език фламандският жестов език вече се схваща като ценно средство за преподаване на деца с увреден слух. Родителите могат да избират устно обучение или обучение чрез фламандския жестов език. Училищата за

деца с увреден слух работят в сътрудничество с Fevlado (Federatie van Vlaamse Doven Organisaties), за да подобрят своите учебни програми, да използват подходяща лексика и граматика на фламандския жестов език, да намерят подходящи хора с увреден слух за асистенти в училищата за деца с увреден слух и др.

Във **Финландия** финландският жестов език е признат в конституцията от август 1995 г. Обучението на децата с увреден слух от основното до висшето образование може да се провежда на този език. Законът определя минималния брой безплатни часове за преводач, с които разполага един човек с увреден слух.

В законите за образованието (628/1998 и 629/1998) се посочва, че езикът, използван за преподаване в училище, може да бъде финландският жестов език. Ученикът може да избира езика, на който да се обучава. Жестовият език също може да се преподава като майчин език. В гимназиалното, професионалното и висшето образование преводачески услуги на жестов език се предоставят в съответствие с действащото законодателство.

Във **Франция** френският жестов език е признат като отделен език със закон от 11 февруари 2005 г. Децата с увреден слух имат избор на билингвистично обучение. Преводачът е натоварен с отговорност от публичната власт при взаимоотношенията с правосъдната система, както и с администрацията при определени условия.

В **Швеция** двуезичието е признато през 1981 г. Лицата с увреден слух общуват на жестов и на шведски език (писмено или говоримо).

В **Швеция** жестовият език се използва в обучението на глухите деца още преди 1981 г., въпреки че едва през 2006 г. е официално признат. В училището от 1983 г. е въведена методика, която регламентира обучение първо на шведски жестов език и след това в националния говорим език (предимно в неговата писмена форма). През 2005 г. в училищния персонал са включени 28% глухи хора с цел да осигурят добра жестова среда и добри модели на учениците за овладяване на жестовия език като първи език. Чуващите родители на глухи деца задължително се обучават в жестов език.

В **Швейцария** жестовите езици не са официално признати, но тяхната употреба е взета под внимание при изготвянето на нормативни актове.

VI. Състояние и тенденции на жестовия език в България

Жестовият език на българските глухи хора е уникално социално и биологично явление, независимо дали е проучено, познато или осъзнато от самите нечуващи

хора, от чуващите специалисти, педагозите, учените или и от цялото българско общество. Като богатство за цялото общество той трябва да бъде разпознат като самостоятелна езикова система, различна от словесния български език и регулирана от собствени граматични правила и закономерности.

Мануалната комуникация на хората с увреден слух се осъществява под различни форми. Едната от тях е калкиращата жестова реч, която се подчинява на правилата и особеностите на българския език. Тя позволява едновременно да се говори и жестикува и има голямо приложение при симултанните преводи, обучението на децата със слухов дефицит и общуването на лицата със слухови нарушения. Калкиращата жестова реч осигурява по-лесен достъп до говорим език и е особено подходяща, когато слуховоувредените лица се намират в среда на чуващи. В България е създадена калкираща система, която периодично се обогатява и успешно се прилага в практиката.

Разговорният български жестов език е самостоятелна езикова система, която се характеризира със собствена граматика, различна от тази на говоримия език в страната. Той е визуален начин за комуникация с помощта на регламентирани и езиково унифицирани жестове, допълнени с общи за българската култура паралингвистични мимики и движения на тялото. За разлика от говоримите езици жестовете нямат вторична писмена система и тази липса се запълва от дактилната азбука.

Жестовият език и дактилната азбука се използват и в специални адаптации за сляпо-глухи лица според степента на увреждане на зрението, наречени „алтернативни методи за комуникация със сляпо-глухи“: локализиран жестов език, тактилен жестов език, ръчни азбуки, хаптична комуникация.

В България са издадени три жестови речника: единият през 1961 г. – „Кратък мимически речник“, който съдържа само 700 елементарни и често употребявани думи; вторият през 1996 г. с около 3000 думи; а третият е допълнено издание на втория жестов речник. Съществува и „Фразеологичен жестомимичен речник“ (2005 г.), както и „Жестомимичен речник на религиозна тематика“ (2010 г.) от 500 думи и термини.

Към Съюза на глухите в България (СГБ) е създаден Национален методически и консултативен център по проблемите на образованието и жестовия език. Методическият център създава и предлага методика за обучение и подготовка на жестови преводачи и за обучение по жестов език на студенти във Факултета по

начална и предучилищна педагогика и в Богословския факултет към СУ „Свети Климент Охридски”, а също в Пловдивския и във Великотърновския университет.

От 1970 г. СГБ е подготвил близо 400 жестови преводачи, които обслужват съдебните и полицейските органи в България.

По проект „Направи този жест“ са проведени курсове по жестов език със студенти от всички университети в София.

Студентите по специална педагогика (слухово-речева рехабилитация) изучават жестовия език като задължителна дисциплина, а студенти от другите педагогически специалности – като избираема.

В сътрудничество с Националната агенция за професионално обучение и образование е активизирана дейността по създаване на държавни образователни изисквания за обучение по официално признатата нова професия „Жестов преводач”.

От фондация „Подкрепа на хората с увреден слух“ по проект, финансиран от Министерския съвет, са организирани и проведени курсове по жестов език с цел придобиване на умения за общуване с хора с увреден слух. Обучени са по двама представители от всички министерства. В партньорство със Столична община са обучени представители от 24 общини.

Предвид лошото икономическо състояние на България липсват преводачески услуги в сферата на правосъдието, администрацията, здравеопазването, по време на обучението във висше училище.

Българското правителство гарантира, че всеки човек с увреден слух, използващ жестовия език, има право на помощ от преводач на жестов език при достъпа до публична информация. Към момента държавата осигурява финансови средства за безплатна преводаческа услуга в рамките на 10 часа годишно на всяко лице с увреден слух. Тези часове обаче са недостатъчни, за да се гарантира правото на достъп до пълноценна информация, поради което се налага да се осигуряват преводачески услуги според техните потребности.

В българските специални училища е утвърден дейностно-комуникативният подход към овладяване на говоримия български език. В началния етап на обучението езиковите средства се представят чрез дактилни образи, задоволяващи конкретни потребности в специално организирани комуникативни ситуации и дейности. Усвоен в дактилна форма, езиковият материал поетапно преминава в устен и писмен код според нарастващите компетентности на глухите деца в тези езикови модалности. Устният метод не се използва като единствено средство в езиковото обучение и в

общообразователния процес. Жестовият език се допуска като помощно средство. Децата с увреден слух използват жестовете както в общуването помежду си, така и при общуването с учителите в различни комуникативни ситуации, главно на разговорно, битово ниво и по-рядко в учебния процес.

Учени и преподаватели в българските университети разработват научно обосновани специализирани жестови речници и програми за подпомагане на учениците със слухови нарушения по конкретни учебни предмети. Подобни мултимедийни програми и жестови речници са „Мултимедиен жестов речник за деца“ „Човек и природа“, „Физика и астрономия“, овладяване на английски език и др. Целта е да се обогати жестовият лексикон в различни области на човешкото познание и дейности, като се създаде база за повишаване на конвенциалността на жестовете и се разшири възможността за тяхното използване по естествен и калкиращ начин в общуването.

С подкрепата на Министерството на образованието и науката са проведени обучения от специалисти от Съюза на глухите в България на учители от специалните училища за деца с увреден слух с цел овладяване на жестовия език и придобиване на повече умения за използване му в процеса на обучението на децата с увреден слух. Като цяло обаче компетентността на педагозите в училищата в използването на жестове е ограничена.

Интегрирането на жестовия език в образователния процес и в изучаването на говоримия език не е системно регламентирано. Билингвизмът в обучението на глухите ученици изисква решаването на редица сериозни въпроси за квалификацията на специалистите, ангажирани с прилагането на този подход, както и за усвояването на естествения жестов език, а не само на калкиращата реч от тях. Чрез жестовите символи голяма част от абстрактните понятия стават достъпни за учениците с увреден слух и по този начин те са в състояние да формират абстрактно мислене.

Изследването на българския жестов език е актуален проблем и това трябва да бъде предмет на едно по-широко проучване с прилагане на съвременните възможности на високите технологии.

През 2008 г. СГБ инициира кръгла маса по проблемите на образованието на децата с увреден слух, на която широко се дискутира интегрирането на българския жестов език в обучението на слуховоувредените деца. Обсъждат се потребностите на глухите ученици от преводачи на жестов език, компетентността по жестов език на учители и родители, нуждата от обясняване на смисъла на терминологията в учебния

и комуникативния процес. За периода 2011 – 2014 г. екип от специалисти от България участва като партньор в проект на Европейската комисия за жестовия език в училището заедно с екипи от Австрия и Германия.

Всичко това може да се приеме като подготвителна работа и едно добро начало за предстоящо изследване на българския жестов език, признаване и популяризиране на националния български жестов език като езикова система, достъпна за хората с увреден слух и необходима за получаване на по-обхватна информация и пълноценна комуникация във всички сфери.

Проблемите в България по отношение на жестовия език са следните:

- Жестовият език на хората с увреден слух в България не е изследван задълбочено и няма признат статут на езикова система;
- Липсва богат, граматически правилен жестов език като средство за общуване и получаване на богата информация от околния свят;
- Жестовите речници на Съюза на глухите в България не са регламентирани и достатъчно обхватни за отразяване на учебното съдържание и на редица области от социалния живот;
- В различните райони на България за множество еднакви думи се употребяват различни жестове, разбираеми само от глухите хора, живеещи и учещи в тези райони;
- Налице е противоречиво отношение от страна на различните представители на обществото на глухите хора както към жестовите речници, така и към естествено възникналата и развиваща се жестава комуникация, която е много вероятно да има статут на жестов език.
- Привържениците на жестовите речници отхвърлят естествената комуникация на глухите хора като считат, че тя се характеризира с примитивност на знаците.

Съществена предпоставка за равноправното участие на хората с увреден слух в живота на обществото е държавата да насърчава проучването, по-нататъшната кодификация и популяризирането на българския жестов език и възможностите за учене и използване на този език както от хората с увреден слух, така и от всички български граждани, като осигурява необходимото финансиране за тези цели.

VIII. Предизвикателства и мерки за подкрепа на жестовия език – визия за необходимите промени и регламенти

През последните две десетилетия политиките относно хората с увреждания коренно се променят. Ако преди фокусът на внимание е върху грижите и подпомагането, сега на преден план са човешките права и равнопоставеността.

Нормативната уредба трябва да предвиди система от подходящи мерки за подкрепа, за да се осигури максимален достъп на всички лица с увреден слух до информация и до възможности за свободно изразяване и мнение с цел развитие на пълния им потенциал, таланти и творческите способности. Мерките по-долу трябва да намерят своето място в съответните нормативни актове и документи. Те трябва да се прилагат, като се отчитат основните права на човека, основните свободи и човешкото многообразие. Те трябва да осигурят на децата и възрастните с увреден слух признаването или упражняването на всички права и основни свободи наравно с всички останали граждани. Мерките трябва да са в пълна степен ефективни и приложими в практиката.

В много страни в Европа е уредено, че разходите за преводачи на жестов език се поемат от съответното правителство. Поемането на разходите е съществена предпоставка за равноправното участие на хората с увреден слух в живота на обществото.

Мерки:

- Признаване на българския жестов език като начин на комуникация, равностоен на вербалната комуникация;
- Осигуряване на финансиране за изследване на българския жестов език с оглед на лингвистичното му описание и на допълването му с жестове, необходими за по-обхватна и пълноценна комуникация във всички сфери;
- Признаване и популяризиране на българския жестов език като езикова система, достъпна за хора със и без увреден слух;
- Насърчаване на усвояването на жестовия език от гражданите (училище, продължаващо образование, образование за възрастни);
- Законово регулиране на разходите за преводи на жестов език и ако е необходимо – изменение на съответното законодателство;
- Осигуряване на средства за преводачески и интерпретаторски услуги;

- Осигуряване на средства за обучителни модули на интерпретатори за сляпо-глухи като надграждащо обучение за преминали обучението по български жестов език;
- Осигуряване на средства за обучение по жестов език за преводачи и интерпретатори по алтернативни методи за комуникация за сляпо-глухи;
- Осигуряване на средства за обучение на учителите на деца с увреден слух, на работодатели, родители на деца с увреден слух, както и на служители в различните държавни институции;
- Осигуряване на финансиране за преводачески услуги за лица с увреден слух. Услугата за използване на преводач да бъде безплатна в дейности, свързани с правосъдие, здраве, образование, професионално обучение, местна администрация и изпълнителна власт;
- Осигуряване на вербални преводачи – комуникационни асистенти които перифразират по достъпен начин неясната информация за хора с увреден слух, които живеят в среда на чуващи, не владеят жестовия език и комуникират чрез вербални средства. Предвиждане на писмена информация, предлагана от различните институции, което ще спести проблемите при отчитането по устните и ще игнорира риска от грешки в разбирането;
- Осигуряване на интерпретатори по алтернативни методи за комуникация на сляпо-глухи – интерпретация-превод и описание на обкръжаващата среда (водене, придружаване и помощ при придвижване);
- Въвеждане на жестовия език като език (учителите задължително да го владеят) и калкиращата жестова реч като избираеми средства за преподаване и учене в специалните училища, чрез което да се гарантира достъп до учебното съдържание съобразно езиковите и комуникативните потребности на учениците с увреден слух;
- Включване на повече специалисти (педагози, които са с увреден слух) като учители или възпитатели в специалните училища;
- Подобряване на условията при обучението на студенти с увреден слух в българските висши училища чрез представяне на информацията по време на лекциите с помощта на презентация с текст - аудио и видеозапис с жестов превод и посредством осигуряване на преводач;

- Въвеждане на системи в здравните заведения за подпомагане на медицинското обслужване на хората с увреден слух чрез видеокамери, жестов превод и т.н.;
- Осигуряване на жестов превод по националните телевизии за хората с увреден слух, както и поставяне на субтитри при новини, политически, културни програми, научно популярни предавания и филми);
- Използването на специални технически средства, които да направят литературните произведения, филмите и театрите достъпни за лица с увреден слух;
- Осигуряване на достъп до националния телефон 122 чрез есемес във връзка с осигуряването на безопасност за живота и здравето на хората с увреден слух при възникване на критични обстоятелства (здравословен проблем, ПТП, пожар, пътна помощ и т.н.);
- Осигуряване на финансова помощ при закупуване на технически комуникационни средства (компютър, смартфон, таблет със специален софтуер – онлайн жестов преводач) на лицата с увреден слух.

IX. Заключение

Свободата на изразяване и на мнение, както и на достъпа до информация са декларирани в Конвенцията като основно право на хората с увреждания, чрез упражняването на което те могат да функционират като пълноценни личности в обществото независимо от своята различност. Подобна промяна в социалния статус на хората с увреждания, както и промяната на негативните социални нагласи към тях, е главната насоченост в социалната концепция, приета в Конвенцията. Българската държава като страна по Конвенцията трябва да насърчава и да подкрепя тези политически, икономически, образователни, културни и други предпоставки, които ще осигурят свобода на изразяване на хората с увреждания чрез техните типични или атипични, но уникални физически, умствени, комуникативни, езикови, творчески, професионални и др. компетентности, като укрепват социо-културната им идентичност и себеуважение. От идентифицирането и реализирането на конкретни мерки в тази посока се очакват социално-икономически и индивидуални ползи.

В Резолюция от 17 юни 1988 г. относно жестовия език Европейският парламент призовава Европейската комисия да направи предложение до Съвета за официалното признаване на жестовия език, използван от глухите хора във всяка

държава членка, както и да се осигури финансиране от ЕС на програми за заетост в областта на образованието и обучението, включително за обучение по жестов език на преподаватели и преводачи.

Жестовият език има значителен потенциал за осигуряване на достъпа до информация, предназначена за широката публика, или до услуги за населението, за улесняване на официалното общуване на хората с увреден слух с помощта на съвременните технологии, средствата за масова комуникация, интернет, преводачи и други подобни.

Жестовият език дава възможност на хората с увреден слух да участват равноправно в общество. Въвеждането и използването на жестовия език разширява възможностите на съвременния човек за себеизразяване, за споделяне на мнение и за достъп до информация от различно естество. Информационната недостъпност може да задълбочи пропастта между хората с увреден слух и останалите граждани.

Въвеждането и използването на жестовия език е от съществено значение за кодиране и декодиране на информация, за стимулиране на личностния потенциал и за бъдеща реализация на хората с увреден слух. Чрез въвеждането и използването на жестовия език ще се разшири не само достъпът до информация, но ще се подобрят количествено и качествено интеракциите на хората с увреден слух с другите членове на обществото.

Прякото или косвеното споделяне на атипичните средства за информация и комуникация с останалите членове на обществото в социалното пространство с подкрепата на въвеждането и използването на жестовия език е базово условие за една успешна приобщаваща политика и практика.